

IBN SINO TA'LIMOTIDA SOG'LOM FIKRLASH MASALASINING TADQIQ ETILGANLIK DARAJASI

Urinova Shaxnoza Sharifovna

Alfraganus Universiteti, Tibbiyot kafedrası assistenti

Tel: +998 88 110 20 77 | E-mail: shaxnozaaurinova1@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2774-243

Annotatsiya

Ushbu tezisdá buyuk mutafakkir va tabib Abu Ali ibn Sino merosida sog'lom fikrlash muammosining qo'yilishi va uning zamonaviy ilmiy adabiyotlarda o'rganilganlik darajasi tahlil qilinadi. Mutafakkirning "Tib qonunlari", "Kitob ash-shifo" va boshqa asarlarida inson tafakkurining sog'lomligi, aql-idrok bilan ruhiy muvozanat o'rtasidagi bog'liqlik masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy va matn tahlili usullaridan foydalanilgan holda, mavzuning ilmiy jamoatchilik tomonidan qay darajada yoritilganligi aniqlanadi va bo'shliqlar belgilanadi.

Kalit so'zlar: Ibn Sino, sog'lom fikrlash, aql-idrok, tibbiy falsafa, ruhiy muvozanat, tafakkur madaniyati, meros.

Kirish

Sharq mutafakkirlari merosida inson tafakkuri va uning sog'lomligi masalasi doimo dolzarb bo'lib kelgan. Abu Ali ibn Sino nafaqat tabib, balki chuqur falsafiy dunyoqarashga ega bo'lgan olim sifatida inson ruhiyati va aql-idrokining o'zaro uyg'unligiga alohida e'tibor qaratgan. Uning ta'limotida sog'lom fikrlash faqat mantiqiy bilim emas, balki jismoniy va ma'naviy salomatlikning ham bir ko'rinishi sifatida talqin etiladi. Bugungi kunda inson kapitalini rivojlantirish, yoshlarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirish davlat siyosati darajasidagi vazifa bo'lib qolmoqda, shu bois Ibn Sino merosidagi bu qarashlarni zamonaviy pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qayta o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, mutafakkirning tafakkur sog'lomligiga oid qarashlari alohida tizimli tadqiqot predmeti sifatida hali yetarlicha chuqur o'rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi — Ibn Sino ta'limotida sog'lom fikrlash masalasining ilmiy adabiyotlarda qay darajada yoritilganligini aniqlash, mavjud tadqiqotlarni tizimlashtirish va kelgusi izlanishlar uchun istiqbolli yo'nalishlarni belgilashdan iborat.

Muammoning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'rta asr Sharq falsafasida "aql", "idrok", "tafakkur" tushunchalari alohida-alohida emas, balki yaxlit bir tizim sifatida talqin qilingan. Ibn Sino bu boradagi qarashlarini Aristotel mantig'i, neoplatonizm g'oyalari va o'z davri tibbiyot ilmi yutuqlari asosida rivojlantirgan. Shu sababli uning sog'lom fikrlash haqidagi ta'limotini o'rganish nafaqat falsafa tarixi, balki tibbiyot tarixi va pedagogika fani nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mavzuning yana bir dolzarb jihat shundaki, zamonaviy jamiyatda axborot oqimining ortishi, yoshlar ongini turli g'oyaviy tahdidlardan himoya qilish zarurati sog'lom, mustaqil va tanqidiy fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalashni taqozo etadi, bu esa Ibn Sino kabi mutafakkirlarning merosini qayta faollashtirishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Material va metodlar

Tadqiqot davomida Ibn Sinoning asl asarlari tarjimalari, shuningdek mutafakkir merosini o'rgangan mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tahlil qilindi. Ish jarayonida tarixiy-qiyosiy, mantiqiy tahlil, sistemali yondashuv va manbashunoslik usullaridan foydalanildi. Manbalar Sharq falsafasi, tibbiyot tarixi hamda pedagogika-psixologiya sohalari kesimida guruhlariga ajratilgan holda o'rganildi.

Natija va muhokama

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, Ibn Sinoning sog'lom fikrlash haqidagi qarashlari ko'proq uning tibbiy-falsafiy merosini o'rgangan tadqiqotlarda tasodifiy tarzda, alohida bob yoki bo'lim sifatida emas, balki umumiy mulohazalar doirasida tilga olingan. Mahalliy sharqshunoslik va falsafa maktabi vakillarining ishlarida mutafakkirning gnoseologik qarashlari, bilish nazariyasi va mantiq sohasidagi merosi yetarlicha yoritilgan bo'lsa-da, aynan "sog'lom fikrlash" tushunchasining zamonaviy ma'nodagi talqini, uning tarbiyaviy-amaliy jihatlari alohida tadqiqot ob'ekti sifatida kam o'rganilgan.

Ibn Sino ta'limotida aql-idrokning sog'lomligi jismoniy salomatlik bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi: mutafakkir fikricha, tananing muvozanati buzilishi fikrlash faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi, va aksincha, tartibli fikrlash tarzi insonning umumiy sog'lig'ini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu g'oya zamonaviy psixosomatika va kognitiv fanlar nuqtai nazaridan qayta baholanishga arziydi, biroq mavjud adabiyotlarda bunday fanlararo taqqoslash deyarli uchramaydi.

Shuningdek, tahlil natijalari mavzuga oid tadqiqotlarning asosan tarixiy-tavsifiy xarakterda ekanligini, mutafakkir g'oyalarining zamonaviy ta'lim tizimida amaliy

qo'llanilishi masalasi esa nazariy jihatdan yetarli darajada asoslanmaganligini ko'rsatdi. Bu o'z navbatida mavzuning yanada chuqur va tizimli o'rganilishi zaruratini kun tartibiga qo'yadi.

Alohida ta'kidlash joizki, mahalliy sharqshunoslar tomonidan Ibn Sinoning mantiq va gnoseologiyaga oid asarlari tahlil qilinganda, ko'pincha uning fikrlash jarayonini "sog'lomlashtirish" haqidagi amaliy tavsiyalari — masalan, mulohaza yuritishda shoshilmaslik, dalillarni har tomonlama tekshirish, xato xulosalardan saqlanish kabi uslubiy ko'rsatmalari — e'tibordan chetda qolgan. Xorijiy tadqiqotchilar, xususan L.Gudman va D.Gutas kabi olimlarning ishlarida Ibn Sinoning mantiqiy tizimi kengroq yoritilgan bo'lsa-da, ularda ham mavzu asosan falsafiy-nazariy tekislikda qolib, amaliy-tarbiyaviy jihatlariga kam murojaat qilingan. Bu holat mavzuning O'zbekiston ilmiy muhitida ham, xalqaro miqyosda ham hali to'liq o'z yechimini topmagan muammo ekanligidan dalolat beradi.

Tahlil jarayonida yana shu narsa aniqlandiki, so'nggi o'n yillikda respublikamizda himoya qilingan falsafa va pedagogika yo'nalishidagi dissertatsiyalarda Ibn Sino merosi ko'pincha umumiy kontekstda, boshqa mutafakkirlar — Forobiy, Beruniy, Yusuf Xos Hojib — bilan qiyosiy tarzda tilga olinadi, biroq aynan sog'lom fikrlash muammosiga bag'ishlangan maxsus, monografik xarakterdagi ilmiy ish deyarli uchramaydi. Bu bo'shliq, ayniqsa tibbiyot ta'limi tizimida talabalarda klinik fikrlash va kasbiy mas'uliyatni shakllantirish nuqtai nazaridan, mavzuning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, Abu Ali ibn Sino ta'limotida sog'lom fikrlash masalasi bevosita va bilvosita tarzda ko'plab asarlarda aks etgan bo'lsa-da, bu mavzu mustaqil ilmiy muammo sifatida hanuzgacha yetarlicha chuqur tadqiq etilmagan. Kelgusi tadqiqotlarda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish tavsiya etiladi: birinchidan, mutafakkirning asl matnlarini zamonaviy kognitiv fanlar metodologiyasi asosida qayta tahlil qilish; ikkinchidan, sog'lom fikrlash tushunchasining pedagogik-psixologik jihatlarini ta'lim amaliyotiga tatbiq etish yo'llarini ishlab chiqish; uchinchidan, mavzuni fanlararo — falsafa, tibbiyot va pedagogika — tutashgan nuqtada tadqiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ibn Sino. Tib qonunlari. 5 jildlik. — Toshkent: Fan, 1994.
2. Ibn Sino. Kitob ash-shifo (Falsafa asoslari). — Toshkent: O'zbekiston, 2005.

3. Xayrullayev M.M. Farobiy va Ibn Sino ta'limoti. — Toshkent: Fan, 1991.
4. Irisov A. Abu Ali ibn Sino hayoti va ijodi. — Toshkent: O'qituvchi, 1980.
5. G'aniyev I.G. O'rta Osiyo mutafakkirlari pedagogik qarashlari tarixidan. — Toshkent: Fan, 2002.
6. Rahimov M. Sharq falsafasida bilish nazariyasi masalalari. — Toshkent: Fan, 1998.
7. Karimov I. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Petrov A.V. История арабской философии. — Москва: Наука, 1989.
9. Nasr S.H. Islamic Philosophy from Its Origin to the Present. — Albany: SUNY Press, 2006.
10. Goodman L.E. Avicenna. — London: Routledge, 1992.